

## ЛИТЕРАТУРНИЯТ ОБРАЗ НА СВ. НИКИТА РЕМЕЗИАНСКИ (СПОРЕД ПОЕМА XVII НА СВ. ПАВЛИН НОЛАНСКИ)

---

*Росен Миланов*

**Abstract:** St. Nicetas of Remesiana († after 414) is connected with Bulgarian history through the distribution of Christian preaching among the Thracian tribe Bessi. The main source for his life and work is Poem XVII of St. Paulinus of Nola († 431 ) which is an example of the “propemptikon” – poem for making one’s farewells, but at the same time it contains elements of praise (laus). For Paulinus Nicetas is already a saint and he is somewhat greater than the biblical characters; he is a winner of the passions. And his works are a result of his inner victory and its manifestation. The spiritual person causes love and attracts to himself. Before the arrival of Nicetas the Thracian tribes were wild and savage; now they are running towards the sky, chaste, humble, meek. “The happy turn” is described by many antitheses. The hope of second meeting between Paulinus and Nicetas is related to their gathering after the end of the earth life in the kingdom of the heaven. But the spiritual love could connect friends here too and his reunion starts already on the earth...

**Keywords:** “Propemptikon”, friendship, saint, equal to the Apostles, missionary works, spiritual love, reunion.

Великите личности на християнството имат свои представители в много земи. Така е и на Балканския полуостров. Още преди официалното приемане на християнството в България, съществува християнство сред траките. В християнската традиция просветителите на племе или народ се наричат апостоли или равноапостоли. Един от тези апостоли или равноапостоли, донесли християнството сред траките, е св. Никита Ремезиански.

За живота на Никита Ремезиански се знае съвсем малко. Негова родина е Аквилея (област в земите на днешна Северна Италия). Роден е някъде около 350 г. (вж. **Gamber 1967**, 223); със сигурност е живял през втората половина на IV и първата половина на V в. и е бил епископ на град Ремезиана (дн. Бяла паланка в Сърбия). Според едно свидетелство той е съставил „Наставления към готвещите се

да приемат кръщение“ , както и едно малко произведение „До падналата девица“ (вж. Gennadius Massiliensis. Liber de scriptoribus ecclesiasticis XXII – **Gennadius Massiliensis 1862**, 1073B–1074A), а може би и още две по-малки произведения („За бденията“<sup>1</sup> и „За ползата от пеенето на псалми“<sup>2</sup> – вж. **Gamber 1967**, 231). Според някои автори той е автор на известния християнски химн „Te Deum laudamus“ („Теб, Бога, хвалим“) (вж. напр. **Цоневски 1986**, 388<sup>3</sup>; **Jäger 1913**, 48)<sup>4</sup>. Преселил се е във вечността след 414 г. (преди 449 г.) (вж. **Gamber 1967**, 224). Никита Ремезиански е свързан с българската история чрез разпространението на християнската проповед сред тракийското племе беси. В последно време интересът към неговата личност от страна на археолози, историци и богослови е особено засилен<sup>5</sup>.

Най-главното от оскъдните сведения за живота, личността и дейността на Никита Ремезиански е поема XVII на св. Павлин Нолански († 431). По мнението на повечето изследователи Павлин Нолански, заедно с Аврелий Пруденций Климент († сл. 405), е най-големият поет на християнския Запад. От Павлин са запазени около 30 лирически произведения<sup>6</sup>. Поема XVII е съставена след първото

---

<sup>1</sup> „De vigiliis“.

<sup>2</sup> „De psalmodiae bono“.

<sup>3</sup> Макар че същият автор пояснява по-нататък: „И досега обаче не са посочени убедителни доказателства за авторството му“ (**Цоневски 1986**, 392).

<sup>4</sup> Други автори не смятат така – вж. напр. **Kirsch 1985**, 189.

<sup>5</sup> След откриването от проф. Николай Овчаров на един епископски амвон в Родопите, за който той твърди, че е именно на Никита – вж. **Стефанова 2005**: „Хората му (на проф. Овчаров – бел.м.) откриха амвона, от който е тръгнало покръстването на Родопите“. На Никита Ремезиански е посветена и статията: **Каравълчев, Венцислав**. *Св. Никита Ремезиански и християнизирателно на бесите*. [Електронен ресурс, към 24.04.2014] <http://dveri.bg/xcr4h>.

<sup>6</sup> Броят им, поради съмнение в автентичността на някои надписани с името на Павлин поеми, не може да бъде установен точно – най-вероятно е на него действително да принадлежат 31 или 32 поеми. По въпроса за надписаните и издавани под името на Павлин поеми вж. **Skeb 1997**, 3–5. Поемите на Павлин най-често са в хекзаметър, но има и такива в ямбически триметър, елегично двустипие, а разглежданата поема XVII е в сафична строфа (вж. **Philipp 1904**, 11–12).

посещение на Никита в Нола, вероятно през 398 г. (вж. **Jäger 1913**, 37)<sup>7</sup>. Тя представлява „пропемптикон“ – прощално стихотворение, стихотворение за изпращане на път<sup>8</sup>. Поема XVII на Павлин Нолански е художествено издържан текст с християнски контекст. Тя представлява и важен извор за българската история, което буди допълнителен интерес към нея и към нейния герой. С какви художествени средства е представен там Никита? И доколко неговият литературен образ съответства на действителността?

## **I. Прощалната поезия и духовното приятелство в християнски контекст**

Поема XVII на Павлин Нолански може да се определи като „първи и почти единствен християнски пример на съчинение от рода“ (**Jäger 1913**, 37) пропемптикон<sup>9</sup>. Пропемптиконът като самостоятелен жанр се среща рядко в къснолатинската поезия. Но неговият най-главен мотив – молбата за благоприятно пътуване, „изживява също толкова богат разцвет в многобройните християнски молитви за пътуващи“ (**Jäger 1913**, 47), т.е. налице е „едно съвсем своеобразно продължение на античния пропемптикон в християнските молитви за път“ (вж. **Jäger 1913**, 43). Те, от своя страна, могат да се разглеждат като два типа: на оставащите за заминаващите и на самия

---

<sup>7</sup> Или през 400 г. (вж. **Green 1971**, 34; **Skeb 1997**, 13).

<sup>8</sup> „Пролεμπτικὸν (μέλος) се нарича поемата, която се изпълнява при заминаване, поемата, която е посветена на заминаващо си лице“ (**Jäger 1913**, 4). В. Йегер проследява развитието на този лирически жанр в старогръцката литература (**ibid.**, 4–11). Съществува и подобна не-поетична форма – λόγος проλεμπτικός (за него – **ibid.**, 11–15). Първите наченки на „пропемптикон“ в латинската литература са в запазените откъси от сатири на Луцилий (180–103 г. пр.Р.Хр.) (вж. **ibid.**, 15). Може да се предполага с голяма вероятност, че Луцилий е познавал гръцките пропемптикони и не е създал самостоятелен жанр в латинската поезия (вж. **ibid.**, 18).

<sup>9</sup> В творчеството на учителя на Павлин – Авзоний (310–393), може да се открият поне на две места мотиви на прощална лирика (вж. **Jäger 1913**, 39). У Венанций Фортунат († ок. 609) (от християнските автори) е налице поетичен мотив на пропемптикон (вж. **ibid.**, 42); прощална лирика имат също така Алкуин († 804) и Седулий Скот († ок. 858) – вж. **ibid.**, 42–43. В литературата на християнския Запад присъства и прощална проза – напр. отново при Венанций Фортунат (вж. **ibid.**, 41).

отпътуващ (вж. **Jäger 1913**, 44)<sup>10</sup>. А първите запазени поетични молитви у християнски автори са от Григорий Богослов (Назиански) и от Павлин Нолански (вж. **Jäger 1913**, 44)<sup>11</sup>.

Една от основните теми в произведенията на Павлин Нолански е приятелството. В древността възможността за контакт, разбира се, е била много по-ограничена, отколкото днес. Макар че самият Павлин живее със съпругата си уединено в Нола, той не остава неосведомен за състоянието на християнския живот в тогавашната Римска империя. Павлин поддържа контакти с много от големите личности на западното християнство през това време: св. Амброзий (Амвросий) Медиолански, св. Мартин Туронски († 400 г.), бл. Августин Хипонски († 430), бл. Хиероним Стридонски († 420), св. Евхерий Лугдунски († ок. 450), св. Мелания Старша († 410), Сулпиций Север († около 420–425) и разбира се, св. Никита Ремезиански, на когото е посветена поема XVII.

В манастира в Нола пристигат гости – приятели на Павлин. От тези гости той се осведомява и за другите свои духовни приятели. Всъщност едно такова посещение е и поводът за поемата, посветена на Никита Ремезиански. В християнски контекст, у християнските автори пътуването има собствена символика, свързана изобщо с целта на земния живот. Тялото в неговия настоящ вид е „хижа“, която скоро ще „се разруши“ (2 Кор. 5:1); съответно и тази земя в нейния сегашен вид е само временно жилище за християните. Това не е родината на човека, а място, където се определя неговата вечност. Така всяко едно пътуване напомня изобщо за много по-мощното земно пътуване на всеки човек. Важно е, наистина, и предстоящото тук и сега пътуване да премине и завърши благополучно, но несравнимо по-важно е пътуването към вечността да приключи с успех. Павлин отправя пожелание, дори молитва:

„Тук нашият Бог винаги по пътя  
спътник да ни бъде; нека да е също предводител,  
светлина за нашите пътеки; и за краката ни словото да е  
светилник,

---

<sup>10</sup> Във втория случай „такава молитва би могла да се определи накратко като *προλεπτικόν εἰς αὐτόν*“ (**Jäger 1913**, 41).

<sup>11</sup> От Павлин това е поема 12, в която той се моли на св. Феликс Нолански (III в.) преди заминаването си от Испания за Нола (вж. **Jäger 1913**, 44).

с който като с факел истински  
да се направляваме през бродовете мрачни на този тъмен век,  
докато възможно стане да докоснем  
на спасението вратите възделени...<sup>12</sup>

Без съмнение, Павлин е познавал античния пропемптикон (вж. **Jäger 1913**, 51–53). Той обаче иска „да изпълни старата форма с нов дух“ (**Jäger 1913**, 51). И това оказва своето влияние върху изграждането и идеята на неговата поема XVII.

## II. Духовните качества на Никита

В разглежданата поема на Павлин Нолански не се описва никъде външният вид на Никита. Това, което интересува автора, е духовният образ, духовните качества на светеца. „За разлика от традиционната поезия..., предпоставка за християнската поезия е единството на думите с вътрешното убеждение на говорещия“ (**Kirsch 1985**, 190) и следователно качествата, които приписва Павлин Нолански на Никита, би трябвало наистина да са му принадлежали.

Павлин нарича Никита „свети“<sup>13</sup>. Би могло да се мисли за две тълкувания на това определение. Първото, което от гледна точка на съвременния човек, би изглеждало по-вероятно, е, че се има предвид посвещението на Никита в свещенство, и по-точно в неговата трета степен – епископската. Но определено съществува разлика между понятията „свят“ и „освещен“. С второто прозвище са известни в християнството няколко светци – например св. Сава Освещени, св. Теодор Освещени, които са с източен произход. На гръцки след името им идва „ὁ Ἁγιοσμένος“, а не „ὁ Ἁγιος“. На латински това би трябвало да се означава със „Sanctificatus“, както е и в действителност с името на споменатите светци. В такъв случай чрез употребата на „sanctus“ Павлин предполага възможността за наличието на святост у човека още на земята и което е по-важно – възможността за нейната констатация още през време на земния живот на конкретна

---

<sup>12</sup> „Hic Deus noster, via nostra semper,/ sit comes nobis, sit et antecessor/  
semitis lumen pedibusque nostris/ sermo lucerna,/ qua per obscuri vada caeca  
saecli/ luminis veri face dirigamur,/ donec optatos liceat salutis/ tangere portus...“  
S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 169–176 (**S. Paulinus Nolanus 1894**, 89).

<sup>13</sup> „... sancte (Niceta)...“ S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 7 (**S. Paulinus Nolanus 1894**, 82).

личност. Павлин не се съмнява, че Никита ще чуе поканата за влизане в небесното царство (вж. Мат. 25:21, 23)<sup>14</sup>.

В известен смисъл Никита е по-голям от библейските герои. Това е често срещана мисъл в една възхвала (laus), елементи на каквато присъстват в това прощално стихотворение. Всъщност може да се твърди, че поема XVII на Павлин Нолански е смес и от двата жанра – пропемптикон и възхвала (laus)<sup>15</sup>. Такива възхвали в древността са се пишели обикновено за лица и техните героични дела, за страни, за географски места. В прощалната поема-възхвала на Павлин Нолански Никита много пъти прави нещо, което библейският герой Яков е направил само веднъж (напускането на роднините – вж. Бит. 27:42–45). Това е особено характерно за древните християнски възхвали (независимо дали в поетична или прозаична форма) – първо се споменава конкретен библейски герой, а после се надгражда с представяне на делата на възхваляваната личност като по-големи и по-велики:

„... онова, което патриархът направил е веднъж,  
той<sup>16</sup> върши постоянно,  
от света бягайки към висшите селения небесни...“<sup>17</sup>

Никита подражава и в своя ход към небето на Яков, видял насън стълбица, по която се качвали и слизали ангели (вж. Бит. 28:12):

„... и на стълбицата, по която Яков е видял  
онези ангели да слизат и се качват,  
той<sup>18</sup>, облаците преминавайки, се устреми  
с живота си да се издигне,  
като по стълбата на кръста към звездите бърза...“<sup>19</sup>

---

<sup>14</sup> Вж. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 275–276 (S. Paulinus Nolanus 1894, 94).

<sup>15</sup> В поемата на Павлин присъства „малък εὐκώμιον за Никита“ (Jäger 1913, 62).

<sup>16</sup> Никита.

<sup>17</sup> „... quod semel fecit patriarcha, semper/ hic facit, mundo fugiens ad alti/ moenia caeli...“ S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 150–152 (S. Paulinus Nolanus 1894, 88).

<sup>18</sup> Никита.

<sup>19</sup> „... et gradus illos, quibus ille vidit/ angelos versa vice commeantes,/ iste contendit superante nubes/ scandere vita,/ per crucis scalas properans in astra...“ S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 153–157 (S. Paulinus Nolanus 1894, 88–89).

Никита е получил името си справедливо – Павлин обяснява значението му като „победител“. В мисълта на Павлин Никита побеждава своето тяло. Но той е „победител на тялото“<sup>20</sup> в един християнски смисъл, който възприема тялото като пречка, само когато се злоупотребява с него и когато духът губи господстващото си положение у човека. Въпреки че в латинския текст е използвана думата „corpus“<sup>21</sup>, контекстът позволява тя да се преведе по-свободно като „плът“.

Никита е сравняван с Натанаил – един от апостолите, които избира Христос. Очевидно, Спасителят оценява високо чисто човешките качества на Натанаил, Своя бъдещ ученик, и го нарича „истински израилтянин, у когото няма лукавство“ (Йоан 1:47)<sup>22</sup>. Същите думи Павлин отнася към Никита: „... затова мой Никита се доказва/ като „истински израилтянин“ без „лукавство“./ който съзерцава Бог-Христос/ със светлината на твърдата си вяра“<sup>23</sup>. Последните думи отново са във връзка с личността на старозаветния Яков – значението на името „Израил“, което било дадено на Яков след неговата прословута борба с Бога (вж. Бит. 32:24–30), се тълкува като „ум, който вижда Бога“. И Никита като библейския Яков съзерцава с духовните си очи Бога.

Съединяването с Бога посредством духовна любов и лично усъвършенстване прави човека силен и могъщ. И неговите дела са също велики и достойни за прослава. Но в християнството те не са самостоятелно постижение на човека. Особено в поемите и писмата на Павлин Нолански постоянно се подчертава, че те имат за свой извор Бога и се постигат с Неговата помощ. Кръстът пък притежава символиката на Христово знаме – маркиращо нещо като територия,

---

<sup>20</sup> S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 161–162 (S. Paulinus Nolanus 1894, 89): „Tuque, Niceta, bene nominatus/ corporis victor“ („И ти, Никита, справедливо назован/ победител на плътта...“).

<sup>21</sup> „Corporis“ – в родителен падеж, ед.ч.

<sup>22</sup> Библейските цитати са съответно: за Стария завет – според „Библия. Синодално издание“. София, 1925; за Новия завет – според „Новият завет на нашия Господ Исус Христос. Нов превод от оригинала“. Българско библейско дружество, 2002.

<sup>23</sup> „... unde Nicetes meus adprobatur/ Israelites sine fraude verus,/ qui Deum cernit solidae fidei/ lumine Christum“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 165–168 (S. Paulinus Nolanus 1894, 89). Един често срещан в това и в другите стихотворения на Павлин завършек на стих е Христовото име (независимо в какъв падеж) (вж. Philipp 1904, 16).

владение, принадлежащо на Христос, разпънат на него, но и победил чрез него смъртта и демоните:

„Ще шестваш без препъване по вълнуващото се море  
и с готовия за бой кораб, „спасение“ наречен,  
като победител ще вървиш със знамето на кръста –  
невредим сред вълни и ветрове“<sup>24</sup>.

### III. Никита и неговата апостолска дейност

В поема XVII на Паулин Нолански описанието на самото пътуване на Никита има особен смисъл, докато „в запазените антични пропемптикони обикновено поетите се ограничават с кратко споменаване на целта на пътуването“ (**Jäger 1913**, 50). Изобщо пътуването е описано много по-обширно, отколкото това се е правело в античната прощална поезия (вж. **Green 1971**, 35)<sup>25</sup>. Това е необходимо, за да се покажат плодовете на личността на Никита – според Христовите думи: „По плодовете им ще ги познаете“ (Мат. 7:16), т.е. духовната личност не може да остава безплодна – делата свидетелстват за нея (вж. Йоан 5:36; 10:25, 37–38; 14:11). Описанието на пътуването на Никита не е самоцел; християнските автори се интересуват не просто от география, не от природата сама по себе си, а от нея като Божие творение, в перспективата на Божествения план. А творението се освещава от Никита и от такива като Никита. Така чрез описанието на пътуването и дейността на Никита сред бесите се постига продължение на възхвалата му.

Проповедникът на християнството не върши собствено дело; той има друга задача, поставена му дори не от човек (както днес често се подчертава), а от Бог<sup>26</sup>. Именно Бог е заповядал на Никита да върши своето апостолско дело сред бесите<sup>27</sup>.

---

<sup>24</sup> „... ibis inlabens pelago iacenti/ et rate armata titulo salutis/ victor antemna crucis ibis, undis/ tutus et austris“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 105–108 (**S. Paulinus Nolanus 1894**, 86).

<sup>25</sup> Същност това и прави поемата толкова важен исторически извор.

<sup>26</sup> Никита е описан (поне в това стихотворение) на първо място като пастир на душите (вж. **Kirsch 1985**, 192) или като „мисионер“ (**Skeb 1997**, 195).

<sup>27</sup> Вж. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 42–44 (**S. Paulinus Nolanus 1894**, 83).



Никита може да се нарече, според библейската терминология, „Христов приятел“ (вж. Йоан 15:13–15). Това е във връзка и с други думи в Евангелието според Йоан: „Ако някой Ме обича, ще спази учението Ми и Моят Отец ще го обикне. Ние ще дойдем при него и при него ще живеем“ (Йоан 14:23). Заедно с Никита и Христос ще пристигне при бесите<sup>28</sup> – такова е свойството на духовната личност-приятел на Христос.

Духовната личност предизвиква любов и привлича към себе си. Никита ще бъде посрещнат с тържествени възклицания – „... от какви ликувания ще се огласи тогава онзи край...“<sup>29</sup> А отсъствието на такъв човек води до скръб у общувалите с него. Така бесите „досаждат“ на Христос „нощ и ден“<sup>30</sup>, за да им бъде върнат техния водач, когото толкова обичат.

Преди идването на Никита тракийските племена са били „надменни“<sup>31</sup>; Никита ги учи обаче „да свеждат необузданите си шици пред благия Христос“<sup>32</sup>. Този образ е библейски<sup>33</sup> и е любим на Павлин; той се основава на Христовите думи: „Вземете Моето игло върху си и се поучете от Мен, понеже съм кротък и смирен по сърце, и ще намерите покой за душите си! Защото иглото Ми е благо и бремето Ми е леко“ (Мат. 11:29–30). Разбира се, свободата на човека не се потиска, нито се унищожават с приемането на християнската вяра. Това е следване на Христос, Който е „пътят, истината и животът“ (Йоан 14:6), и всъщност следването на Христос е по-скоро приятелство с Него (вж. Йоан 15:15). Единствено при следването на Христос човек може да придобие истинска свобода – свобода от страстите, от зависимостите, които злото неизменно носи със себе си (вж. Йоан 8:31–34).

---

<sup>28</sup> Вж. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 15–16 (S. Paulinus Nolanus 1894, 82).

<sup>29</sup> „... quibus iam tunc resonabit illa/ gaudiis tellus...“ S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 197–198 (S. Paulinus Nolanus 1894, 90).

<sup>30</sup> „... fatigant/ nocte dieque...“ S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 59–60 (S. Paulinus Nolanus 1894, 84):

<sup>31</sup> „Rigentes“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 198 (S. Paulinus Nolanus 1894, 90).

<sup>32</sup> „(... edoces) Christo fera colla miti subdere...“ S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 199–200 (S. Paulinus Nolanus 1894, 90).

<sup>33</sup> За библейските места в поемата вж. Green 1971, 56.

Бесите от поемата на Павлин под водителството на Никита са станали кротки „овце“<sup>34</sup>. Днес образът на овцата е силно изменен – „овца“ се използва в изключително негативен смисъл: на заблуден, слабохарактерен и пасивен пред несправедливостите човек. Не е така в библейския текст и в писанията на християнските автори – „овцата“ е символ на покорност към Бога, към истината, към доброто (вж. напр. Мат. 25:32–33; Йоан 10:1–5), дори на стремежа към мир. Това е изразено и в поемата за Никита – овците-беси се събират в „кошара на мира“<sup>35</sup>. Изобщо сравненията на латинските християнски писатели (както и всъщност на повечето древни автори) най-често са свързани с картини от природата и от животинския свят. За християнските писатели това се обяснява и с особения начин на живот, който са водели почти всички те. Те са се уединявали далеч от светския шум, в планини, на острови. Техните места са наричани още от древността „пустини“ – т.е. пусти, празни от излишни занимания и срещи места. В такива пустини, в такова уединение природата говори още по-силно на човешкия дух.

Делата на Никита сред бесите се описват изключително с помощта на антитезата – може би най-често използваният похват от християнските автори изобщо. Никита подобно на северния вятър разтапя „с небесен огън/ заледените от мраз души“<sup>36</sup>. Под влияние на Никита бесите вече търсят друго богатство. Ако преди те са стремели към земно злато, копаейки го с ръцете си от земята<sup>37</sup>, сега вече те го събират „с духа си, от небето“<sup>38</sup>. Това е „промяна“, „щастлив обрат“<sup>39</sup>. Очевидно бесите са били златотърсачи; но Ни-

---

<sup>34</sup> „... oves“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 207 (S. Paulinus Nolanus 1894, 91).

<sup>35</sup> „paxis in aulam“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 208 (S. Paulinus Nolanus 1894, 91).

<sup>36</sup> „... gelu mentes rigidas superno/ igne...“ S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 204–205 (S. Paulinus Nolanus 1894, 91).

<sup>37</sup> Вж. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 214–215 (S. Paulinus Nolanus 1894, 91).

<sup>38</sup> „modo mente caelo“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 215 (S. Paulinus Nolanus 1894, 91).

<sup>39</sup> „vices rerum“; „bene versa forma“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 217 (S. Paulinus Nolanus 1894, 91).

кита превръща самите тях „в злато“<sup>40</sup>, извличайки от тях „живо злато“<sup>41</sup> – със сигурност духовно, златото на добродетелите.

Кръвта като символ на смърт е противопоставяна на живота. Планините на бесите преди са били „кървави“<sup>42</sup>; сега обаче „земята, някога кървава, вече е земя на живота“<sup>43</sup>. А жителите на земята, които са били като животни, сега вече приличат на ангели:

„Където животински дух някога господстваше,  
там сега нрав ангелски цъфти“<sup>44</sup>.

С още антитези се представя новият живот в земите на бесите: „... и в пещерите, в които живеел е разбойник,/ праведник уединява се“<sup>45</sup>. И бесите под водителството на Никита заграбват небесното царство<sup>46</sup> – друг библейски образ, във връзка с думите на Христос: „...небесното царство насила се взема и които положат усилия, го грабват за себе си“ (Мат. 11:12).

Поразителен е обратът в нравите в земите на бесите. Сега девственици – и мъже, и жени, възнасят молитви, „в хор с една уста Господа възпявайки“<sup>47</sup>. На самия Павлин му се иска да полети към тези хора: „Кой би ми дал криле на гълъб“<sup>48</sup>,/ за да се окажа бързо сред онези сонмове,/ които Бог-Христос възпявайки под твоето водителство,/ хлопат по звездите?!“<sup>49</sup> Никита има основно място в

---

<sup>40</sup> „in aurum“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 269 (S. Paulinus Nolanus 1894, 93).

<sup>41</sup> „vivum... aurum“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 271–272 (S. Paulinus Nolanus 1894, 93).

<sup>42</sup> „cruenti“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 218 (S. Paulinus Nolanus 1894, 91).

<sup>43</sup> „Sanguinis quondam, modo terra vitae est“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 221–222 (S. Paulinus Nolanus 1894, 91).

<sup>44</sup> „Mos ubi quondam fuerat ferarum,/ nunc ibi ritus viget angelorum...“ S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 225–226 (S. Paulinus Nolanus 1894, 91).

<sup>45</sup> „... et latet iustus quibus ipse latro/ vixit in antriis“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 227–228 (S. Paulinus Nolanus 1894, 92).

<sup>46</sup> Вж. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 224–225 (S. Paulinus Nolanus 1894, 91).

<sup>47</sup> „... uno Dominum canentes ore catervae...“ S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 87–88 (S. Paulinus Nolanus 1894, 85).

<sup>48</sup> Пс. 54:7.

<sup>49</sup> „Quis mihi pennas daret ut columbae,/ ut choris illis citus interessem,/ qui Deum Christum duce te canentes/ sidera pulsant?“ S. Paulinus Nolanus.

своеобразния хор на устремилите се към небето. Като вдъхновител на небесния, божествен копнеж той е оприличен на „тръба“<sup>50</sup>, която стои най-отпред и предвожда бесите в духовните им дела.

В картината на хвалещите и възпяващите Бога творения се включват и животните – делфините съперничат на хората, „макар без глас“<sup>51</sup>. Но този химн-прослава на природата не спира с одушевените твари:

„Затова знаят възхвалата на Бога дълбините на морето  
и мълчаливи те зоват“<sup>52</sup>.

Никита принадлежи към друг свят, различен от този на античните поеми. След като Павлин вече е изпратил Никита до брега<sup>53</sup>, в обратния му морски път към земите на неговата апостолска дейност го съпровождаат, както бе отбелязано, делфини. В преобразования от християнството свят няма място за езическите nereidi (както в античния пропемптикон – вж. **Jäger 1913**, 57) или други митични същества. Новият, християнски свят притежава изключителна духовна красота и свои жители. Павлин се моли Никита да бъде съпроводен от ангел:

„Нека, пратен, Рафаил да долети;  
както някога сред мидийците при Товия<sup>54</sup>,  
така да следва сам и съпровожда  
като спътник чак до Дакия Никита“<sup>55</sup>.

---

Carmen XVII, 89–92 (**S. Paulinus Nolanus 1894**, 85). Характерна за древните християнски автори е безсъюзната употреба на „Deus“ и „Christus“ (вж. **Green 1971**, 67). Името „Христос“ е много по-употребявано от „Иисус“ в творенията на древните християнски автори и разбира се, у Павлин (вж. **ibid.**, 67).

<sup>50</sup> „tuba“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 113 (**S. Paulinus Nolanus 1894**, 86).

<sup>51</sup> „sine voce quamquam“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 122 (**S. Paulinus Nolanus 1894**, 87).

<sup>52</sup> „Hinc Dei laudem maris ima noscunt/ muta que clamant“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 127–128 (**S. Paulinus Nolanus 1894**, 87).

<sup>53</sup> И „античните пропемптикони се отнасят главно до пътувания по вода“ (**Jäger 1913**, 55).

<sup>54</sup> Вж. Тов. 3:16–17; 5:4–5.

<sup>55</sup> „Advolet missus Raphael; ut olim/ Tobiae Medis, ita prosequendo/ ipse Nicetae comes usque Dacos/ angelus adsit“. S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII,

Никита вече е намерил нова родина в сърцата на християните<sup>56</sup> и по някакъв начин той остава в Нола:

„Но и тук оставаш,  
свети Никита – понеже, макар и да тръгна напред,  
в сърцето си те пазим ние“<sup>57</sup>.

„Античните поети най-често завършват пропемптикона с надежда за повторно виждане с отпътуващия, с изразяване на щастие от повторната среща“ (**Jäger 1913**, 62). Къде обаче ще бъде следващата среща на Павлин с Никита? „Павлин... не се надява повече на среща на земята, за да желае толкова по-пламенно да бъде заедно със своя приятел на небето“ (**Jäger 1913**, 63). Макар че такава среща се осъществява четири години по-късно, през 402 г. (вж. **Jäger 1913**, 63). Така в края на поема XVII на Павлин Нолански се наблюдава съществена разлика между християнския и античния пропемптикон – у Павлин присъства мотивът за събирането след края на земния живот, в небесното царство. Това е среща, която няма да продължи кратко, а ще бъде с други параметри, в друго измерение, без пространствени и времеви пречки и трудности. А дотогава? – „Сега върви щастлив, но и заминавайки,/ винаги се връщай духом тук при нас“<sup>58</sup>. Не могат да разделят времето и пространството онези, които са свързани с духовна любов. И срещата, повторното виждане, което се осъществява в пълнота във вечността, започва всъщност още тук, на земята...

---

141–144 (**S. Paulinus Nolanus 1894**, 88). Такова вплитане на молитви не е необичайно за произведенията на Павлин (вж. **Green 1971**, 28). В поема XVII има много такива места, където Павлин отправя молба към Никита за неговото молитвено застъпничество – вж. напр. **S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 277–280; 299–300 (S. Paulinus Nolanus 1894, 94; 95)**. Това се среща и у други християнски автори – вж. напр. **Alcuinus. Carmen XLIV, 1–2 (Alcuinus 1881, 255)**.

<sup>56</sup> Вж. **S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 323–324 (S. Paulinus Nolanus 1894, 96)**.

<sup>57</sup> „Sed et hic resistis,/ sancte Niceta, quoniam et profectum/ corde tenemus“. **S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 7–8 (S. Paulinus Nolanus 1894, 82)**. Подобен мотив за присъствие в сърцето на християните е налице и в: **Sedulius Scottus. Carmina II – V, 5 (Sedulius Scottus 1896, 169)**.

<sup>58</sup> „Nunc abi felix, tamen et recedens/ semper huc ad nos animo recurre...“ **S. Paulinus Nolanus. Carmen XVII, 317–318 (S. Paulinus Nolanus 1894, 95)**.

## Заклучение

Поема XVII на св. Павлин Нолански е най-изчерпателният древен извор за личността и делата на св. Никита Ремезиански. Тя представлява прощално стихотворение. На моменти то обаче преминава във възхвала („laus“). Така например Никита е сравняван с други (в случая – библейски) персонажи, като обаче в известна степен той ги надминава – нещо характерно за възхвалата в латинската християнска поезия.

Духовното приятелство, основано на тайнственото привличане на близките по своята насоченост души, е причината за посещението на Никита в Нола, както и за съставянето на самата поема от страна на Павлин. Но няма основания да се смята, че в конкретния случай духовното приятелство изкривява представата на Павлин за Никита и съответно литературния му образ. За християнския поет е характерен проникателен духовен взор, който може да оценява правилно характера на възпяваната личност (вж. 1 Кор. 2:15).

Никита е духовен победител, могъщ водач. А основата за това е неговото вътрешно съзерцаване на Бога, което е достигнато чрез силата на любовта му към Бога, както и чрез постоянен и усилен духовен труд. За Павлин Никита е свят. Не е необходимо той да напусне земния живот, за да бъде оценен. Ако запази този високодуховен начин на живот, който е водил, няма съмнение, че Никита ще бъде готов да се наслаждава на райската вечност.

В литературно отношение описанието на апостолската дейност на Никита сред бесите е изградено върху употребата на любимите на християнските автори антитези. Преди идването на Никита бесите са диви, дори свирепи, със стремеж единствено към земното; с проповедта на Никита обаче се извършва „щастлив обрат“, по изрза на Павлин. Особено характерна, внушителна и впечатляваща е картината на новия живот в земите на бесите. Делата на Никита всъщност придават пълнота на възхвалата, която му прави Павлин. Те са външният израз на онова, което се е извършило и продължава да се върши вътре в духа на Никита. И то му отрежда място не само в историята на човечеството на този свят (част от която е и тази на българския народ), но още повече в историята на великите личности, населяващи небесната вечност.

## ЛИТЕРАТУРА

– на кирилица:

**Каравълчев, Венцислав.** *Св. Никита Ремесиански и християнизирането на бесите*. [Електронен ресурс, към 24.04.2014] <http://dveri.bg/xcr4h>. [**Karavalchev, Ventsislav.** *Sv. Nikita Remesianski i hristiyanizirano na besite*].

**Стефанова, Галина.** *Откриха амвона на родопския кръстител*. – В: Стандарт, 12.09.2005 г. [Електронен ресурс, към 24.04.2014] <http://paper.standartnews.com/bg/article.php?d=2005-09-12&article=18425>. [**Stefanova, Galina.** *Otkriha amvona na rodopskiya krastitel*].

**Цоневски, Илия.** *Патрология*. София, 1986. [**Tsonevski, Iliya.** *Patrologiya*. Sofia, 1986].

– на латиница:

– извори:

**Alcuinus.** *Carmina*. Monumenta Germaniae historica (MGH) – Poetae Latini aevi Carolini I. Berolinum, 1881, p. 160–351.

**Gennadius Massiliensis.** *Liber de scriptoribus ecclesiasticis*. Patrologiae cursus completus. Series Latina (PL) 58. Paris, 1862, col. 1053–1120.

**S. Paulinus Nolanus.** *Carmina*. Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum (CSEL) 30. Praga, Vindobona, Lipsia, 1894.

**Sedulius Scottus.** *Carmina*. MGH – Poetae Latini aevi Carolini III. Berolinum, 1896, p. 151–237.

- критическа литература

**Gamber, Klaus.** *Fragen zu Person und Werk des Bischofs Niceta von Remesiana*. – In: Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte (RQ) 62 (1967), S. 222–231.

**Green, R. P. H.** *The Poetry of Paulinus of Nola. A Study of his Latinity*. Bruxelles, 1971.

**Jäger, F.** *Das antike Propemptikon und das 17. Gedicht des Paulinus von Nola*. Rosenheim, 1913.

**Kirsch, Wolfgang.** *Paulinus von Nola und Nicetas von Remesiana. Zur Literaturauffassung zweier Christen des 4. Jahrhunderts*. – In: **Vavřinek, Vladimír (Hg.)**. *From Late Antiquity to Early Byzantium. Proceedings of the Byzantinological Symposium in the 16<sup>th</sup> International Eirene Conference*. Prag, 1985, p. 189–193.

**Philipp, M.** *Zum Sprachgebrauch des Paulinus von Nola (353–451 n. Chr.)*. Erlangen, 1904.

**Skeb, Matthias.** *Christo vivere. Studien zur literarischen Christusbild des Paulinus von Nola*. Bonn, 1997.